

Адукацыя ў Літве: уроки для Беларусі

Мікалай Запрудскі, Ганна Дабрынеўская

На пачатку снежня 2013 года група дырэктароў, намеснікаў дырэктароў сярэдніх школ, а таксама супрацоўнікі Акадэміі паслядыпломнай адукацыі наведалі шэраг устаноў адукацыі Літоўскай Рэспублікі. Члены дэлегацыі — гэта ўдзельнікі пілотнага праекта па мультыпрофільным навучанні вучняў на трэцяй ступені агульнай сярэдняй адукацыі.

Натуральна нас цікавіла, як арганізаваны адукацыйны працэс менавіта ў старэйшых класах школ Літвы. Але, як адзначылі ўсе ўдзельнікі паездкі, вялікі інтарэс у нас выклікала ўвогуле сітуацыя ў адукацыйнай сферы. Было цікава ўбачыць, у якім стане знаходзяцца школы ў постсавецкай краіне, якая інтэгруецца ў Еўрапейскі Саюз; як уплываюць на якасць адукацыі сучасныя сусветныя адукацыйныя тэндэнцыі і іншая, чым у нас, сістэма кіравання; якія асаблівасці маюць вучэбныя заняткі. Агульную цікавасць выклікала таксама практыка павышэння кваліфікацыі педагогаў, кіраўнікоў устаноў адукацыі і іх атэстацыя.

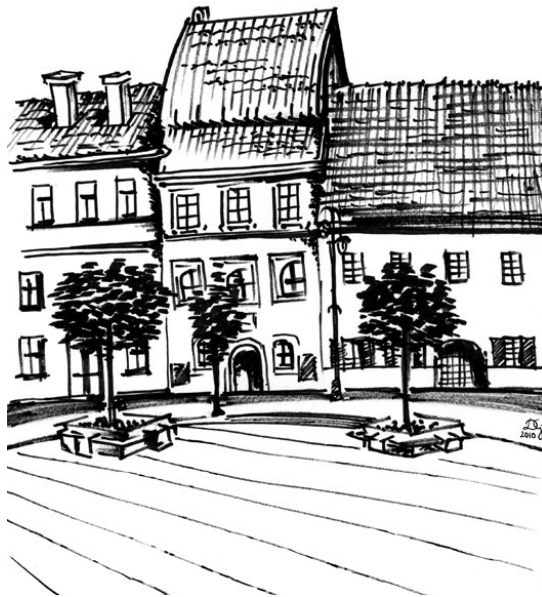
ГА «Адукацыйны цэнтр «Пост»» разам з літоўскімі партнёрамі распрацавалі і рэалізавалі праграму, якая максімальна задаволіла адукацыйныя запыты ўдзельнікаў нашай групы. Мы наведалі офіс незалежных прафсаюзаў; вясковую школу-дзесяцігодку, аддзел адукацыі і адукацыйны цэнтр Шырвінтскага раёна; рускую школу «Сантара»; прафесійную школу, якая рыхтуе спецыялістаў у галіне энергетыкі; вячэрнюю школу.

Спачатку ў артыкуле мы адзначым тэндэнцыі, якія мы ўбачылі ў сістэме адукацыі Літвы, потым адзначым прыкметнае ў агульнаадукацыйнай школе, у прафесійнай арыентацыі моладзі і, на заканчэнне, — у сістэме павышэння кваліфікацыі работнікаў сферы адукацыі.

Агульныя тэндэнцыі

Імкненне да інтэграцыі з Еўрасаюзам. Гэта мы бачылі і ў змесце навучання (адпаведныя матэрыялы маюцца ў падручніках), і ў пазакласнай рабоце, і ў сумесных праектах літоўскіх школ і вучняў са школамі і вучнямі іншых краін, напрыклад «Дзень еўрапейскіх моў», і ў паездках вучняў Літвы ў Еўрапейскія краіны на фестывалі і конкурсы, і ў сімваліцы, якая прысутнічае ўсюды.

Імкненне да захавання нацыянальнай спадчыны, культуры, традыцый. Гэта тэндэнцыя выступае як процівага інтэграцыі і глабалізацыі. Бачна, як на ўсіх

узроўнях, ад кіраўніцтва краіны да школьніка, людзі берагуць і шануюць сваю мову і культуру. У школах праводзяцца адпаведныя мерапрыемствы, напрыклад, напісанне вучнямі сачыненняў «Маё пісьмо да Літвы».

Пашырэнне талерантнасці. Людзі, як правіла, спакойна і з павагай адносяцца да прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей, да беларускай і рускай моў. Як адзначалася на сустрэчах, у першыя гады незалежнасці часцей бывалі выпадкі пагардлівага і варожага стаўлення да рускіх. Цяпер многія вучні праяўляюць жаданне вывучаць рускую мову, што потым дапамагае выпускніку ўстановы адукацыі лепш працаўладкавацца.

Аб сітуацыі ў агульнай сярэдняй адукацыі

У Літве вялікая дэмаграфічная праблема, звязаная з масавай эміграцыяй і змяншэннем нараджальнасці. У апошнія гады колькасць вучняў у агульнаадукацыйных школах краіны штогод скарачаецца прыкладна на 20 тысяч. Напрыклад, ў Шырвінтскім раёне за 10 гадоў іх колькасць зменшылася з 5 да 2 тысяч. Закрываюцца малалікія школы. Прычым гэта адбываецца рыначна: бюджэт школы залежыць ад колькасці вучняў. Калі вучняў мала, то няма з чаго плаціць зарплату, купляць наглядныя дапаможнікі, абсталяванне, спартыўны інвентар. Таму школа закрываецца. Вучняў падвоззяць да

буйных школ на аўтобусах, пры гэтым, часам, ім ужо ў 7 гадзін раніцы трэба чакаць аўтобус на прыпынку.

У Літве вялікі ўзровень беспрацоўя сярод настаўнікаў, што выклікана закрыццём школ і класаў. На вакансіі, што з'яўляюцца, ёсць вялікі конкурс. Многія настаўнікі працуюць не на поўную стаўку, або ў некалькіх школах. Таму педагогі берагуць свае працоўныя месцы. Імкнуцца павышаць сваю кваліфікацыю. Гэтаму спрыяе і адносна добрая зарплата.

Для адукацыйнага працэсу характэрна імкненне адміністрацыі і педагогаў да прывіцця вучням адказнасці. З гэтай мэтай ў школах ствараюцца магчымасці выбару: прадметаў для іх вывучэння (акрамя інварыянтнай часткі ў вучэбным плане, ёсць варыятыўная), узроўняў вывучэння прадметаў. Вучні маюць свае індывідуальныя планы і індывідуальныя расклады заняткаў. Цікава, што нават калі адзін вучань пажадае вывучаць на павышаным узроўні нейкі вучэбны прадмет, то яго пажаданне будзе задаволена. З пэўнай групы прадметаў, напрыклад, з натуральна-навуковага цыкла, нейкі прадмет наогул можа не вывучацца. Максимальная дазволена твднёвая нагрузка на вучня — 35 гадзін.

Выхаванню адказнасці спрыяе і тое, што педагогі імкнуцца павысіць самастойнасць вучняў, напрыклад, двое вучняў праводзілі для нас экскурсію па школе (настаўнікаў побач не назіралася); вучні становяцца ініцыятарамі акцый «Робім-2013», «Дапаможам меншым», «Патушы святло» ды інш.

Настаўнік, як і ў нас, вольны сам вызначаць, якія метады, тэхналогіі і сродкі ён будзе выкарыстоўваць на ўроку, але ёсць пэўныя патрабаванні, напрыклад: 1) кожны вучань напачатку ўрока павінен ведаць той вынік, да якога ён прыйдзе па заканчэнні занятку і 2) праз 45 хвілін ён павінен убачыць, ці дасягнуў сваёй мэты. Па меркаванні педагогаў, пасля распаду СССР ім стала працаваць лягчэй, больш цікава, але павялічылася ступень адказнасці, бо ў многіх выпадках яны самі прымаюць рашэнні.

Шмат у якіх класах на стэндах размяшчаецца спецыяльная інфармацыя, напрыклад, «Як будуць ацэньвацца ў гэтым годзе твае поспехі». У вясковай школе Шырвінтскага раёна на сцяне былі вывешаны хатнія заданні вучняў у выглядзе інтэлект-карт, праграма Эўрасаюзу «Каменіус» і інш. Дзеці спакойныя, добразычлівыя, усе ў школьнай форме. У апошнія гады шмат увагі надаецца фармаванню ключавых кампетэнцый, развіццю крытычнага мыслення навучэнцаў, асваенню імі розных спосабаў працы з інфармацыяй. У падручніках шмат практыкаванняў такога тыпу:

- выберы ў тэксце ключавыя словы;
- складзіце семантычную карту;
- па ключавых словах складзі аповяданне на тэму «Кветкі ў вясновым лесе» і інш.

Школы вельмі добра выглядаюць, як звонку, так і ўнутры. Многія з іх маюць добрае абсталяванне: кампутары, шмат відэапраектараў, музычныя інструменты і г.д. Асабліва гэта заўважана ў вясковых школах, таму што некалькі год таму назад Літва атрымала ад Еўрасаюзу фінансаванне на іх добраўпарадкаванне і абсталяванне. Цікава, што школы не маюць парадкавых

нумароў, а маюць назвы, напрыклад, вясчэрняя школа, у якой мы былі, называецца «Звон». Школы маюць свой дэвіз, напрыклад, дэвіз школы «Звон»: «Усе рухаюцца наперад, не стой і ты». Дэвіз рускамоўнай школы «Сантара»: «Поспех кожнага — поспех школы».

Па сканчэнні 12 класа сярэдняй школы вучань здае дзяржаўны або школьны экзамен па літоўскай мове (у першым выпадку ён з'яўляецца экзаменам для паступлення ва ўніверсітэт). Плануецца зрабіць дзяржаўным экзаменам і матэматыку. Акраме гэтага выпускнікі здаюць яшчэ 3 школьныя экзамены, адзін з якіх выпускнік выбірае сам. Сярод іх можа быць музыка, выяўленчае мастацтва і інш.

Пасаду дырэктара школы можна атрымаць па курсу, пад час якога патрэбна вытрымаць пэўныя выпрабаванні: у прыватнасці, здаць экзамен па літоўскай і замежнай мовах. Рэйтынг школы, яе «даданы кошт», вызначаецца па выніках апытання ўсіх зацікаўленых асобаў.

Аб прафарыентацыйнай рабоце ў школах

Спынімся на гэтым важным пытанні, паколькі яно актуальнае і для нашай краіны (усе ведаюць пра дыфіцыт кваліфікаваных рабочых кадраў). У Літве, як і ва ўсёй Еўропе, прафесійная арыентацыя як інфармацыйна-кансультацыйная паслуга і паслуга па планаванні кар'еры прызнаецца ў якасці найважнейшага элемента стратэгіі навучання на працягу ўсяго жыцця, лічыцца адным з найбольш значных фактараў, якія стымулююць занятасць, адаптацыю працоўнай сілы да ўмоў рынку, прадпрымальнасці і роўныя магчымасці.

За фармаванне сістэмы прафесійнай арыентацыі ў Літве адказваюць Міністэрства адукацыі і навукі, а таксама Міністэрства сацыяльнай абароны і працы, якія зацвердзілі адпаведную сумесную стратэгію. Галоўная мэта стратэгіі — стварэнне асяроддзя для развіцця сістэмы прафесійнай арыентацыі і паслуг з улікам перспектывы сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны і індывідуальных запытаў кожнага члена грамадства. Якаснае прафесійнае інфармаванне важна як для сістэмы адукацыі, так і для рынку працы, таму ў многіх школах Літвы арганізаваны пункты прафесійнага інфармавання (ППІ), дзе навучэнцам прадстаўляюць інфармацыйна-кансультацыйныя паслугі і паслугі па планаванні кар'еры. Сёння ў Літве працуе 696 такіх цэнтраў. У пунктах прафесійнага інфармавання можна:

- знайсці інфармацыю аб нацыянальнай сістэме фармальнай і нефармальнай адукацыі;
- знайсці інфармацыю аб магчымасці бесперапыннай адукацыі і працоўладкавання;
- знайсці інфармацыю аб магчымасцях выбару прафесіі і патрэбах рынку працы;
- атрымаць дадатковую інфармацыю па планаванні далейшай прафесійнай кар'еры;
- атрымаць кваліфікаваныя кансультацыі па змене прафесіі або павышэнні прафесійнай кваліфікацыі.

Асобы, якія звяртаюцца ў ППІ, могуць атрымаць інфармацыю ў Інтэрнэце, дзе ёсць адпаведныя базы

дадзены па прафесійнай арыентацыі, а таксама пазнаёміцца з інфармацыяй, назапашанай на кампютарных носбітах, відэакасетах і ў друку. Паслугі прызначаюцца для навучэнцаў і настаўнікаў. Дарадца па прафесійнай арыентацыі (спецыяліст па кар'еры) — кваліфікаваны спецыяліст, які прадстаўляе звесткі мэтай групам прафесійнага інфармавання або асобным кліентам аб адукацыйных установах, аб навучальных і адукацыйных праграмах, прафесіях, кваліфікацыях, умовах іх набыцця, аб рынку працы, аб магчымасці працаўладкавання і пабудовы прафесійнай кар'еры, пра розныя Інтэрнэт-сайты, дзе можна знайсці карысную інфармацыю па пытаннях планавання кар'еры. Для дарадцы па прафесійнай арыентацыі абавязковыя кампетэнцыі ў галіне ІКТ, якія дапамагаюць арганізаваць актыўную практыку прафесійнага інфармавання навучэнцаў. Праца ППІ фінансуецца дзяржавай за кошт сродкаў «кошыка навучэнца», прызначаных для пазнавальнай дзейнасці навучэнцаў і іх прафесійнай арыентацыі.

Шмат у якіх гарадах і раёнах Літвы таксама адкрыты Цэнтры навучання дарослых, якія аказваюць інфармацыйна-кансультацыйныя паслугі, дапамагаюць асобам рознага ўзросту ў выбары свайго шляху ў галіне адукацыі, навучання і занятасці, а таксама ў актыўным будаўніцтве сваёй кар'еры. Ва ўніверсітэце адкрылася магістратура, якая рытуе спецыялістаў па кар'еры.

Педагогі скардзяцца, што, як, дарэчы, і ў нас, бракуе цікавасці вучняў да дакладных прадметаў: матэматыкі, фізікі, хіміі, біялогіі. Пра гэта гаварылі і выкладчыкі тэхнікума, у якіх ёсць складанасці пры набору выпускнікоў школ для навучання на першым курсе.

Аб атэстацыі і павышэнні кваліфікацыі работнікаў адукацыі

Па ўзроўню кваліфікацыі настаўнікі падзяляюцца на чатыры катэгорыі:

- 1 настаўнік (прысвойваецца па заканчэнні ўніверсітэта);
- 2 старшы настаўнік (прысвойваецца ў школе; каб атрымаць катэгорыю патрэбна мець стаж не менш за 4 гады);
- 3 настаўнік-метадыст (рашэнне аб прысваенні катэгорыі прымае раённы аддзел адукацыі). Настаўнік-метадыст абавязаны дзяліцца сваім вопытам работы;
- 4 настаўнік-эксперт (у камісію па прысваенні катэгорыі ўваходзіць прадстаўнік Міністэрства адукацыі). Ён павінен ажыццяўляць экспертызу праектаў, праграм, падручнікаў, урокаў.

Да прыкладу: у школе «Сантара» працуе 81 настаўнік. З іх экспертаў — 5, метадыстаў — 12, старшых настаўнікаў — 45. З аднаго боку, адміністрацыя школ зацікаўлена, каб настаўнікі павышалі свой прафесійны ўзровень і атрымлівалі больш высокія катэгорыі, а з другога боку, такой зацікаўленасці няма, бо гэты рост звязаны з павелічэннем выдаткаў на аплату працы.

У раёнах працуюць адукацыйныя цэнтры. Яны займаюцца і фармальнай адукацыяй (павышэннем кваліфікацыі работнікаў адукацыі), і нефармальнай — навучаннем дарослых па актуальных для насельніцтва тэмах, якія карыстаюцца попытам (камп'ютэрная адукаванасць, замежныя мовы, агародніцтва), а таксама навучаннем пенсіянераў — людзей трэцяга ўзросту. Папулярная тэма для дарослых: як аформіць праект, каб атрымаць грант на яго рэалізацыю. У многіх цэнтрах ёсць дзіцячыя пакоі, у якіх бавяць час дзеці, калі іх бацькі вучацца.

Цэнтры арганізуюць навучанне па запых школ і настаўнікаў, але ёсць і семінары па актуальных пытаннях адукацыі, якія праводзяцца па ініцыятыве цэнтра і Міністэрства адукацыі. Навучанне бывае і бясплатным, і платным. У бюджэце школы, які фармуецца з «кошыкаў навучэнцаў», прадугледжаны сродкі на павышэнне кваліфікацыі педагогаў.

Нас цікавіла, якія формы і метады навучання найбольш распаўсюджаны пры навучанні дарослых. Мы ўбачылі, што заняткі праводзяцца з прымяненнем актыўных і інтэрактыўных метадаў навучання.

Мікранавучанне. Дадзеная форма павышэння кваліфікацыі асабліва карысная для пачынаючых настаўнікаў. Яна ажыццяўляецца ў двух варыянтах:

1 дапамога з боку больш кваліфікаваных настаўнікаў у напісанні планаў урокаў. Часцей гэта індывідуальныя заняткі;

2 «лабараторная практыка», якая ўяўляе сабой прывядзенне настаўнікамі ўрокаў або іх фрагментаў для невялікіх груп калег з далейшым іх абмеркаваннем. Часта для гэтага бяруцца ўрокі, якія загадзя запісваюцца на відэа. Заняткі дэталёва «пад мікраскопам» аналізуюцца. Такая практыка дае найбольшы эффект. Дарэчы, гэта пацверджана і міжнароднымі даследаваннямі (Дж. Хэці «Узаемабачнае навучанне», 2003).

Дыстанцыйнае навучанне арганізуецца на платформе moodle. Пакуль што не атрымала шырокага распаўсюджвання. Прымяняецца Цэнтрамі павышэння кваліфікацыі, вячэрнімі школамі. Па той інфармацыі, якую мы атрымалі, патэнцыял дыстанцыйнага навучання выкарыстоўваецца не поўнасю. Бо справядачы навучэнцаў бачаць і даюць зваротную сувязь толькі выкладчыкі. Больш карысці прыносяць магчымасць удзелу ў абмеркаванні выкананых прац кожным з групы навучэнцаў.

Вэбінары і відэаканферэнцыі. Вэбінар (*па-ангельску web + seminar*) — гэта семінар, які праводзіцца ў аддаленым рэжыме праз Інтэрнэт з выкарыстаннем адпаведных тэхнічных сродкаў. Для іх неабходныя адпаведнае праграмнае забеспячэнне, а таксама навушнікі і мікрафон. Праграмнае забеспячэнне можа падтрымліваць выкарыстанне вэб-камеры, каб удзельнікі маглі бачыць адно аднаго. Відэаканферэнцыя — гэта тэхналогія, якая дазваляе людзям бачыць і чуць адно аднаго, абменьвацца дадзенымі і сумесна апрацоўваць іх у інтэрактыўным рэжыме, выкарыстоўваючы магчымасці звыклага ўсім кампютара, максімальна набліжаючы стасункі на адлегласці да рэальнага працэсу зносін. У Літве такія семінары праводзяцца школамі з выкладчыкамі ўніверсітэтаў.

Образование в интересах устойчивого развития — условие и механизм становления субъектности и сотрудничества участников образовательной деятельности: материалы международной научно-практической конференции, Витебск, 18–20 апреля 2013 г.

Вит. гос. ун-т; А.П. Солодков (гл. ред.) [и др.]. — Витебск, ВГУ имени П.М. Машерова, 2013. — 367 с.

В сборнике представлено 146 статей и тезисов докладов конференции по образованию в интересах устойчивого развития, которая была организована в Витебске объединенными усилиями Витебской гимназии №4 и Витебского государственного университета имени А.П. Машерова. Международный статус конференции подтвержден участием в ней ученых, педагогов, представителей системы управления образованием из Беларуси, России и Украины. В сборнике опубликованы материалы на русском, белорусском, английском и французском языках. Актуальность проблем образования для устойчивого развития (ОУР) и важность обмена опытом работы в этой области собрали в Витебске представителей многих регионов Беларуси, от столицы до небольших сельских школ. Такого рода форум по тематике ОУР — заметное событие в образовательно-культурной жизни страны, тем более что его содержательная часть отличалась сочетанием высокого уровня теоретического осмысления темы и ориентации на практику. Отличительной особенностью конференции (что соответственно отражено в сборнике материалов) являлось активное участие в ней школьников, которые представляли результаты своих научных работ в областях, связанных с ОУР.

Сборник состоит из четырех больших разделов:

1. Теоретико-практические основания стратегий устойчивого развития регионов
2. Социальное партнерство и сотрудничество участников образовательной деятельности как механизмы распространения идей устойчивого развития и образования для устойчивого развития
3. Опыт реализации идей устойчивого развития и образования для устойчивого развития в образовательной практике
4. Исследовательская деятельность учащихся как условие становления субъектности.

На конференции было озвучено положение о том, что перестройку, а точнее, формирование новой системы образования с учетом требований концепции устойчивого развития необходимо базировать на триедином подходе, который должен включать в себя следующие компоненты:

- интродукция (проникновение) мировоззрения устойчивого развития во все учебные предметы;
- реализация принципов устойчивого развития в рамках функционирования учебных заведений — от детских садов и школ до университетов и академий; примером является реализация школьных стратегий устойчивого развития (Местных повесток-21);
- разработка и внедрение специальных курсов по устойчивому развитию для всех уровней образования.

При этом необходимо обеспечить одновременную, взаимодополняющую друг друга реализацию всех этих трех направлений работы.

Местные стратегии устойчивого развития (Местные повестки на XXI век, или сокращенно — Местные повестки-21) — инновационный социально-эколо-

Супервізія апошнім часам усё шырэй прымяняецца пры павышэнні кваліфікацыі педагогаў. Паняцце «супервізія» паходзіць ад англійскага слова «supervision» і азначае нагляд за дзейнасцю, напрыклад, чалавека або групы людзей. Сэнс супервізіі — заахвочваць настаўнікаў да аналізу сваёй працы ў працэсе іх ўзаемадзеяння з калегамі. Выкладчык не чытае лекцыі, не праводзіць практычных заняткаў, а толькі арганізуе навучальны працэс. Заняткі праводзяцца наступным чынам: распаўсюджваецца рэклама курса супервізіі сярод настаўнікаў; на падставе матываваных заявак камплектуецца група са спецыялістаў, якія не звязаны працоўнымі адносінамі, але працуюць ў адной сферы (10–12 чалавек); арганізуецца ўступная гутарка пад час якой удзельнікі называюць свае праблемы; выкладчык і настаўнікі ставяць пытанні да кожнай праблемы, каб лепш яе зразумець; удзельнікі даюць калегам зваротную сувязь, у якой прапануюць свае варыянты вырашэння праблем; адбываецца рэфлексія, пад час якой кожны гаворыць, што ён атрымаў на занятках у прафесійным і асабістым плане.

Стажыроўка. Гэта новая форма павышэння кваліфікацыі педагогаў. У бягучым навучальным годзе пакуль толькі 6 педагогаў атрымалі права на стажыроўку. Яна можа доўжыцца да года і адбывацца ў розных формах: вучоба ва ўніверсітэце, напісанне падручнікаў, праектная дзейнасць, стажыроўка ў іншых установах адукацыі, у тым ліку за межамі краіны.

Многія школы ў Літве імкнуцца атрымаць статус «школы, якая навучаецца» — школы, у якой сістэмна і эфектыўна арганізавана павышэнне кваліфікацыі персаналу. Як і ў нас, у гэтых школах праводзяцца метадычныя дні, майстар-класы метадыстаў і экспертаў, узаемнае наведванне і абмеркаванне ўрокаў, кансультацыі экспертаў і метадыстаў. У адрозненне ад нас, там больш шырока распаўсюджана прапрацоўка настаўнікамі розных адукацыйных праектаў, што таксама з'яўляецца важным фактарам росту прафесійнага майстэрства. Калі настаўнік ці група педагогаў перамагаюць у конкурсе праектаў, то яны атрымліваюць фінансавую падтрымку ад структур Еўрасаюзу на яго рэалізацыю. Найбольш папулярныя праекты, якія тычацца аб'яднанай Еўропы, напрыклад «Я — еўрапеец», «Дзіцячы еўрапарламент», «Каменіус», «Дзень Еўропы», «Мы розныя, але мы — роўныя» ды інш.

Такім чынам, па многіх пазіцыях адукацыйнай сістэмы нашых краін ідуць «паралельным курсам», але ёсць у Літве і шмат адрозненняў:

- большае, чым у нас, імкненне да захавання сваёй нацыянальнай адметнасці,
- менш бюракратычных патрабаванняў,
- большая разнаволенасць і адказнасць службовых асобаў і настаўнікаў,
- большая праяўленасць рэалізацыі кампетэнтнасцэ па дыходу,
- іншая сістэма фінансавання адукацыі,
- супрацоўніцтва і вялікая вар'яцкасць фармальнай і неформальнай адукацыі дарослых,
- большая, чым у нас, увага да прафесійнай арыентацыі моладзі.